

Z TEORII
I PRAKTYKI
DYDAKTYCZNEJ
JĘZYKA
POLSKIEGO

20

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego · Katowice 2009

**Z TEORII
I PRAKTYKI
DYDAKTYCZNEJ
JĘZYKA
POLSKIEGO
T. 20**

NR 2753

**Z TEORII
I PRAKTYKI
DYDAKTYCZNEJ
JĘZYKA
POLSKIEGO**

20

pod redakcją
Heleny Synowiec

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO

Katowice 2009

REDAKTOR SERII: DYDAKTYKA JĘZYKA I LITERATURY POLSKIEJ
EWA JASKÓŁOWA

RECENZENCI
BARBARA MYRDZIK
KAZIMIERZ OŻÓG

Publikacja jest dostępna także w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library
www.cceol.com

Redaktor
BARBARA JAGODA

Projektant okładki i strony tytułowej
STANISŁAW KLUSKA

Redaktor techniczny
MAŁGORZATA PLEŚNIAR

Korektor
BEATA KLYTA

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 120 + 50 egz. Ark. druk. 12,5. Ark. wyd. 16,0.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 23 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

ISSN 0208-6336

ISSN 0208-5011 (wersja drukowana)

ISSN 2353-9577 (wersja elektroniczna)

SPIS RZECZY

Wstęp (<i>Ewa Ogłóza, Helena Synowiec</i>)	7
--	---

I Edukacja literacka i kulturowa

Krystyna KOZIOŁEK: Dydaktyka literatury i nowe media	11
Ewa JASKÓŁOWA: Różnorodność metodologiczna w interpretacji tekstu literackiego a przygotowanie do egzaminu maturalnego	20
Małgorzata WÓJCIK-DUDEK: Baśń — powracająca lektura	30
Elżbieta DUTKA: Idee i możliwości — literatura kresowa na lekcjach języka polskiego w liceum (na przykładzie fragmentu epopei huculskiej Stanisława Vincenza)	38
Ewa OGŁOZA: Sasnal wobec Andersena	50
Zofia ADAMCZYKOWA: O wyobraźni uczniów — szkolne próby poetyzowania	63

II Edukacja językowa

Edward POLAŃSKI: Historia ortografii polskiej argumentem za potrzebą reformowania współczesnej pisowni	76
Anna GUZY: Umiejętność czytania ze zrozumieniem a kompetencja przestrzenna	86
Danuta BULA: Rozwijanie umiejętności komunikacyjnych ucznia poprzez działania twórcze	99
Olga PRZYBYŁA: Dyskurs pytajny i jego uwarunkowania w komunikacji dydaktycznej	114
Helena SYNOWIEC: Frazeologia w wybranych podręcznikach gimnazjalnych a potrzeby językowe uczniów	130
Bernadeta NIESPOREK-SZAMBURSKA: Dziecięca konceptualizacja czasu w językowym obrazie pór roku	141
Danuta KRZYŻYK: Odzwierciedlenie języka i kultury regionu w śląskich pieśniach górniczych	152
Maria WACŁAWEK: Stereotyp chłopca w prasie młodzieżowej z ostatnich lat PRL	166

Recenzje

Danuta Krzyżyk: <i>Synonimia pojęć prawdziwościowych — teoria i nauczanie</i> (Bernadeta NIESPOREK-SZAMBURSKA)	189
<i>Słownik ortograficzny PWN z wymową</i> . Oprac. Anna Kubiak-Sokół; Edward Polański: <i>Zasady pisowni i interpunkcji</i> (Anna GUZY)	192
Anna Kołodziej, Bernadeta Niesporek-Szamburska: <i>O pracach domowych z języka polskiego prawie wszystko</i> . Część 1: <i>Tworzyć teksty</i> (Helena SYNOWIEC)	194
Indeks autorów (<i>Ewa Ogłóza</i>)	199

Wstęp

Wydanie 20. jubileuszowego tomu „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” jest okazją do dokonania krótkiego bilansu problemów, które podejmowano na łamach tej serii. Skłania także do refleksji nad jej znaczeniem dla podnoszenia świadomości dydaktycznej nauczycieli i studentów oraz dla rozwoju badań nad edukacją polonistyczną w szkole.

Historia rocznika „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” trwa od 1977 roku, zamieszczono w nim 214 artykułów (od 14 do 17 w każdym tomie, na ogół w 2 działach, tytułowanych od 16. tomu) oraz 62 recenzje i 2 sprawozdania z konferencji, a także wspomnienia o 6 wybitnych nauczycielach akademickich. W 4. i 13. tomie wspomniano Mieczysławę Miterę-Dobrowolską, w 4. — Stanisława Zabierowskiego, w 10. — Irenę Tabakowską, w 15. — Jana Polakowskiego, w 17. — Marię Teresę Michalewską, a w 18. — Marię Dudzik.

W 1. i 2. tomie nie podano nazwiska redaktora całości, od 3. do 6. tomu redaktorami byli Jerzy Kram i Edward Polański, od 7. do 10. — Lidia Gilowa i Edward Polański. 11. tom redagował Edward Polański, a współredaktorem tomów od 12. do 15. był obok E. Polańskiego Zenon Uryga; od 16. tomu rocznik redaguje Helena Synowiec. Poprzez osobę redaktora (E. Polański, H. Synowiec) rocznik związany jest z polonistyką na Uniwersytecie Śląskim, a ściślej z Katedrą Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej (wcześniejsza nazwa: Zakład Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej). Dwoje współredaktorów było czynnymi nauczycielami i wizytatorami języka polskiego (J. Kram i L. Gilowa), a Zenon Uryga — kierownikiem Zakładu Dydaktyki Języka Polskiego w krakowskiej Akademii Pedagogicznej im. KEN.

W gronie autorów publikujących swoje artykuły w roczniku znaleźli się nauczyciele akademicy z różnych uczelni polskich i zagranicznych, przede wszystkim zaś dydaktycy języka polskiego, specjaliści w zakresie kształcenia językowego, literackiego i kulturowego, oraz reprezentanci innych dyscyplin polonistycznych, czynni nauczyciele poloniści, uczący na wszystkich poziomach nauczania, niejednokrotnie pełniący funkcje wizytatorów i doradców metodycz-

nych, a także od niedawna — doktoranci. Na łamach rocznika wypowiadali się zarówno seniorzy polonistyki, o wielkim dorobku naukowym i dydaktycznym, jak i debiutanci, którzy przedstawiali swoje pierwsze publikacje (por. indeks).

Do wielu artykułów odwoływano się wielokrotnie w innych tekstach dydaktycznych, doceniając pionierski, nowatorski i wciąż aktualny charakter przedstawionych, nawet przed laty, elementów teorii nauczania języka polskiego. Tak znaczącą rolę odegrały m.in. rozprawy Jana Cofalika (o ukierunkowaniu szkolnej lektury dramatów na problemy teatralne — tom 1.) i Jana Polakowskiego (przede wszystkim artykuł o nurcie antropocentryczno-kulturowym we współczesnej dydaktyce języka polskiego — tom 10.).

„Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, jak wskazano już w trafnie sformułowanym tytule (którego autorem jest Edward Polański), gromadzi rozmaite teksty, które dotyczą zarówno teorii nauczania przedmiotu i jego statusu jako dyscypliny naukowej (uogólnienia wynikające z obserwacji praktyki szkolnej i badań empirycznych oraz namysłu nad literaturą naukową), jak i praktycznych rozwiązań lekcyjnych (np. projekty lekcji dla wszystkich poziomów nauczania). Kolejne tomy pisma miały więc i mają rzeczywiście charakter i teoretyczny, i praktyczny. Autorzy rozpraw publikowanych na łamach „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”:

- przedstawiają polonistykę szkolną w dawnym szkolnictwie, z uwzględnieniem programów, koncepcji uczenia historii i teorii literatury, czasopism dla młodzieży, wycieczek;
- informują, jak przebiega nauczanie literatury i języka w szkolnictwie innych krajów;
- pokazują wzorce nauczyciela polonisty, analizując jego rolę w reformującej się szkole; charakteryzują literackie obrazy szkoły;
- zajmują się ogólnymi problemami kształcenia literackiego i kulturowego we współczesnej szkole, uwzględniając m.in. koncepcje uczenia o literaturze i kulturze oraz specyfikę pracy szkolnej nad 3 rodzajami literackimi oraz nad takimi dziedzinami kultury, jak teatr i film, a także odwołania do metodologii literackich (np. hermeneutyka i oralność, intertekstualność);
- proponują lekcje z konkretnych utworów literackich bądź innych dzieł sztuki i kultury (np. z pojedynczych tekstów lirycznych lub ich zestawów — według problemów czy motywów, z cyklu opowiadań, z filmów, audycji radiowych, spektakli, obrazów), poprzedzając projekty metodyczne analizą i interpretacją wybranych dzieł lub omówieniem wyników badań empirycznych;
- przybliżają wyniki badań empirycznych w zakresie odbioru literatury pięknej przez uczniów (w tym także literatury młodzieżowej) i sposoby wykorzystania tej wiedzy na lekcjach;
- definiują tak ważne składniki teorii nauczania, jak metody i cele, dokonując ponadto szczegółowej klasyfikacji zjawisk dydaktycznych; uczą przygotowania do lekcji (czyli m.in. pisanie konspektów) i wykorzystania komputera;

-
- wskazują, jak prowadzić zajęcia fakultatywne, przygotowywać uczniów do olimpiady przedmiotowej, uczyć filozofii oraz jak realizować w edukacji polonistycznej problematykę regionalną;
 - podpowiadają, jak sprawdzać osiągnięcia uczniów;
 - zajmują się problemami uczenia się na pamięć i głosowego wykonywania utworów literackich;
 - uwzględniają specyfikę literatury dla dzieci i młodzieży oraz możliwości jej omawiania w szkole;
 - analizują szkolne sytuacje komunikacyjne wokół dzieł literatury pięknej;
 - wzbogacają teorię kształcenia literackiego, analizując takie kwestie, jak: motywacja, podmiotowość, integracja treści literackich i językowych.

Analizując zagadnienia językowo-dydaktyczne, uwzględniane w kolejnych tomach pisma, zauważamy różne zainteresowania badawcze autorów artykułów, poszerzanie kręgów badań w związku z rozwojem kierunków i metodologii językoznawczych oraz przeorientowaniem modelu edukacji językowej w szkole w stronę komunikacyjno-kulturową. W artykułach, które powstawały w ciągu 30 lat istnienia pisma, autorzy przedstawiają rezultaty badań empirycznych nad językiem dzieci i młodzieży (począwszy od wieku przedszkolnego, a kończąc na młodzieży licealnej): ich zasobem leksykalnym i frazeologią, strukturami syntaktycznymi, tekstem wypowiedzi pisemnych (w tym twórczością dzieci), kompetencją ortograficzną i jej uwarunkowaniami, szeroko rozumianą sprawnością językową — z uwzględnieniem determinantów środowiskowych, regionalnych i kulturowo-cywilizacyjnych, świadomością gatunkową (tekstotwórczą), kulturą języka uczniów i nauczycieli, wartościowaniem w wypowiedziach uczniów i tekstach do nich adresowanych, językowym obrazem świata dzieci. Z rzetelnie opracowanych wyników badań (m.in. za pomocą metod językoznawstwa statystycznego, analizy pól semantycznych, metod socjolingwistycznych i kognitywnych) autorzy wyprowadzają konkluzje dydaktyczne i formułują postulaty w zakresie kształcenia językowego w szkole — jego koncepcji, form pracy, doboru materiału ćwiczeniowego itp.

Inne uwzględniane w artykułach zagadnienia badawcze to: komunikacja dydaktyczna — porozumiewanie się nauczyciela z uczniami na lekcji oraz komunikatywność (czytelność) podręczników szkolnych. Rezultaty badań uwrażliwiają na potrzebę autentycznego dialogu między nauczycielem i młodzieżą, dostarczają także argumentów za koniecznością dostosowania języka podręczników do możliwości percepcyjnych uczniów poszczególnych etapów kształcenia.

Wiele artykułów ma charakter praktyczny. Ukierunkowują one działania nauczycieli na usprawnienie języka dzieci (zapobieganie błędom językowo-stylistycznym, rozwijanie kompetencji nadawczo-odbiorczych, takich jak np. czytanie ze zrozumieniem, recytowanie, rozumienie tekstów, redagowanie różnych gatunków wypowiedzi).

Autorzy inspirują polonistów do poszukiwań rozwiązań dydaktycznych, rozwijania twórczej aktywności dzieci i podejmowania prac badawczych (np. diagnozowania wybranych umiejętności dzieci). Większość artykułów sprofilowanych ku praktyce polonistycznej ma gruntowną podbudowę teoretyczną — autorzy odwołują się do różnych dyscyplin językoznawczych (np. pragmatolingwistyki, semantyki, dialektologii), psychologii rozwojowej, pedagogiki i dydaktyki.

Przegląd zawartości artykułów utwierdza w przekonaniu o przydatności pisma dla kilku grup adresatów (dydaktyków, nauczycieli polonistów, studentów przygotowujących się do zawodu, magistrantów i doktorantów) oraz znacznej roli, jaką rocznik odegrał w dydaktyce języka polskiego ostatnich 30 lat. W artykułach znalazło odzwierciedlenie wiele problemów i przedsięwzięć dydaktyczno-organizacyjnych, które były przedmiotem dyskusji na temat naukowości dydaktyk szczegółowych czy na temat funkcjonowania polskiej szkoły i edukacji humanistycznej.

Ewa Ogłóza, Helena Synowiec

Indeks autorów*

- Adamczykowa Zofia 4., 9., 10., 14., 16., 18.
Andrusiewicz Piotr 7., 14.
Andrzejczak Henryka 14.
Anioł Małgorzata 18.
Bakuła Kordian 14.
Baranowska Joanna 1., 9.
Bednarkowa Jadwiga 6.
Bizoń Franciszek 8.
Bogołębska Barbara 13., 14.
Bojanowicz-Pollakowa Anna 6.
Bortnowski Stanisław 2., 3., 5., 7., 9.
Budzik Jerzy 2., 3.
Bula-Muszyna Danuta 7., 8., 13.
Buszman-Szklarska Maria 17.
Chromik Zbigniew 1.
Cieślik Krystyna 2.
Cofalik Jan 1.
Cząstka-Szymon Bożena 7., 8., 9., 10., 12.
Dąbek Stanisław 1.
Duraj-Nowakowa Krystyna 2.
Dutka Elżbieta 16., 17., 18.
Dyduch Barbara 6., 9.
Dyduchowa Anna 5.
Dymara Bronisława 3.
Dyszak Andrzej 15.
Fonfara Ewa 17.
Fręś Jan Andrzej 9.
Gąsiorek Krystyna 10., 12., 13.
Grochulska Anna 15., 16., 17.
Grybosiova Antonina 19.
Guzik Barbara 15., 18.
Guzy Anna 19.
Heska-Kwaśniewicz Krystyna 4.
Jakubowicz Anna 14.
Janowska Aleksandra 8.
Jaskółowa Ewa 12., 16.
Jastrzębska-Golonkowa Danuta 14.
Jedliński Ryszard 15.
Kaczorowska Henryka 12.
Kania Stanisław 1., 3., 5.
Karwatowska Małgorzata 19.
Kawka Maciej 13., 15.
Kida Jan 2., 5., 6.
Kita Małgorzata 3., 12.
Koczela Jolanta 17.
Konys Mirosława 7.
Korzeniowska Ewa 13.
Kotula Bożena 13.
Koziołek Krystyna 18., 19.
Kozłowska Ewa 13.
Kram Jerzy 1., 2., 4., 5.
Krzyżyk Danuta 15., 16., 17., 19.
Książek-Szczepanikowa Aniela 14.
Kubik Alicja 16.
Kuraś Sylwia 19.
Kurczab Henryk 1., 2., 7.

* Indeks zawiera nazwiska autorów publikujących swe artykuły w poszczególnych tomach serii „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”.

- Kwiatkowska-Ratajczak Maria 15.
Laskowska Elżbieta 3., 5., 9.
Lubaś Władysław 18.
Łabno Jan 6.
Łachut Czesława 4.
Łojek Mieczysław 2., 1.
Łuczyński Edward 16.
Majkowski Grzegorz 16.
Marzec Anna 5., 7., 11.
Miczka Tadeusz 3., 7., 12.
Mikołajczuk Agnieszka 13.
Mlonka Bożena 19.
Nagajowa Maria 3.
Niemiec Barbara 4.
Niesporek-Szamburska Bernadeta 4., 7., 8.,
9., 11., 13., 18.
Nowak Franciszek 13.
Ogłozła Ewa 2., 3., 5., 7., 8., 9., 10., 13., 19.
Okwiecińska Anna 17.
Opacka Anna 19.
Orłowa Krystyna 11.
Ozóg-Winiarska Zofia 17.
Ozóg Kazimierz 6.
Paczkowska Elżbieta 15.
Pasterniak Wojciech 2., 4.
Pasztowa Monika 1.
Patrzałek Tadeusz 4.
Pawłowska Regina 13.
Pieczonka Władysław 1.
Piętkowa Romualda 6.
Pindór Ewa 4.
Podracki Jerzy 6., 13.
Polakova Helena 8.
Polakowski Jan 6., 8., 10.
Polański Edward 1., 2., 3., 4., 5., 7., 18.
Półchłopek Helena 3.
Prościak Beata 16., 18.
Przybyła Olga 17., 18., 19.
Pyzik-La Delle Teresa 2., 5.
Ratajska Krystyna 13.
Roesler Agnieszka 19.
Rolska Maria 3.
Romanowska Maria 17.
Rosner Edmund 1., 3.
Rudnicka-Fira Elżbieta 7.
Rzęsikowski Stanisław 11., 13.
Sawrycki Władysław 9.
Schuetz Katarzyna 15.
Sienko Maria 12., 15.
Sitarz-Ciemiega Anna 6.
Socha Irena 6.
Stawowczyk Barbara 1.
Strokowski Wojciech 19.
Synowiec Helena 1., 3., 4., 7., 8., 9., 10., 11.,
12., 15.
Świątyńska-Polakowska Zofia 2.
Świdarska Elżbieta 3.
Świętosławska Teresa 13.
Tambor Jolanta 7., 8., 10., 12.
Tarczyńska Barbara 8., 13.
Tomalak Barbara 17.
Tymiakin Leszek 17., 19.
Wacławek Maria 18.
Wiśniewska Halina 5., 7.
Witosz Bożena 6.
Witosz Monika 19.
Wolan Maria 12., 15., 16.
Wójcik-Dudek Małgorzata 19.
Wójtowicz Joanna 10., 11.
Zadęcka Anna 12.
Zarębina Maria 5.
Zeler Bogdan 9., 13., 14.
Żydek-Bednarczuk Urszula 12., 14., 15.

**Cena 23 zł
(+ VAT)**

"Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego". T. 20

**ISSN 0208-6336
ISSN 2353-9577**